

Indholdsfortegnelse

English abstract.....	1
Indledning.....	1
Roms dagligdag.....	2
Slaver og fribårene.....	3
Mange samfundslag.....	4
Klienter på landet.....	6
Slavers betydning.....	8
Gladiatorer.....	9
Da slaverne fik magt.....	11
Forbundsføldekriegen.....	11
De højtstående slaver.....	12
post scriptum.....	13
Litteraturliste.....	14

English abstract

In this rapport I have written about the patron-client relationship and how it affected the every day life for the people, whether slave or senator in the Roman society. I have showed that it was very fundamental and span from Roman top politics to slave-master relationships. I have also concluded that if the client-patron system was to work, it would have to be beneficial for all parts, not just the patron, and that everybody was well aware of this. Also that the balance was delicate – if pushed too much to one side or the another it could have consequences from punishment of slaves to war. I have found that even though slaves were an important workforce in the Roman Empire, they were rarely mentioned by name in written works. Finally I came across the fact that slaves were by no means treated in the same way – some worked hard every day of their short lives, others had better terms of living than most free Roman people.

Indledning

Det er i følgende min hensigt at beskrive det romerske patron-klientforhold fra kejser til slave. Dette gøres hovedsageligt ud fra, hvad de forskellige klienter fik ud af deres tilværelse, hvor frivillig den var, og ikke mindst hvorfor det for patroner kunne betale sig at holde klienter. Dette beskrives med kilder, der er nøje udvalgt – dog samtidigt med henblik på at kvantitet kan give et bredere overblik over de omtalte emner. Der tages om muligt udgangspunkt i kilder fra de sidste 300 år før vor tidsregning, og de første 100 efter. Derudover er det min hensigt at perspektivere informationer til noget, om ikke nutidigt så næsten nutidigt for at give en større forståelse for de historiske begivenheder der beskrives. – god fornøjelse!

Stephan Hansen

Roms dagligdag.

Det gamle Rom var andet end krigsførelse, arkitektur og gladiator kampe, til trods for at førnævnte klart er de emner, der får mest opmærksomhed i nutidens medier. Det romerske samfund var også – og især - en helt almindelig dagligdag for millioner af mennesker gennem ca. 1200 år, der har haft en form for daglig virke, en familie og nok endda nogenlunde faste spisetider. Majoriteten var fra start til slut bønder, der som så mange andre steder i verden havde en dagligdag i at opretholde deres eksistens ved at passe de små landbrug for at forsyne sig selv, familien og betale skatter, dette ændrede sig dog efterhånden til større, industrialiserede og mere slavedrevet landbrug de såkaldte 'villa rustica'. Derudover var der en masse håndværkere, både frie der boede i en tilbygning til deres værksted – og salver der levede underlignende forhold. Romerne lavede imponerende bygnings- og kunstværker uden maskinkraft, så der var brug for mange flere folk i både byggeri og landbrug end i dag. Handel var naturligvis en stor del af kulturen, både dagligvarer som mad, tøj og redskaber helt op til dyre ejendomshandler. Sidst men ikke mindst var der samfundets elite – de rige der havde en rimelig luksuriøs tilværelse, advokater der som regel var rige, skriftkloge, kejsere, hærførere osv. som er den befolkningsgruppe, de fleste skriftlige kilder omhandler. De områder hvor Romerriget virkelig skiller sig ud fra andre samtidige kulturer, var bl.a. de mange faciliteter og underholdningstilbud, der også var tilgængelige for ”pøblen” såsom datidens klart mest effektive infrastruktur, teater, musik, toiletter og ikke mindst gladiator kampe.

Til trods for enorme militære, økonomiske, teknologiske og ikke mindst politiske forskelle har Romerriget gennem hele rigets historie bibeholdt 'grundstenen' i samfundet, nemlig de såkaldt ”patron¹-klient” forhold. I meget korte træk, var det en form for symbiose mellem to, eller for den sags skyld flere, mennesker hvor en mand fra højere et samfundslag (patronen) havde en eller flere personer fra lavere samfundslag (klienter) som denne hjalp, med alt fra juridisk bistand² til kost og logi i trange tider. Til gengæld for andre tjenester, i form af arbejde, rabatter på varer, stemmer i politiske sammenhænge eller til tider udelukkelse af patronens modstandere i handel osv. Det faktum, at en borger selv var klient hos en herre, betød langt fra, at denne ikke selv kunne have klienter. Alle andre end samfundets aller-øverste elite havde patroner, og alle andre end de allerfattigste og lavtstående slaver havde klienter. Dette havde sin eksistensberettigelse i kraft af, at det ikke var et giver-modtagerforhold, men derimod et symbiotisk forhold, hvor begge parter så at sige fik noget ud af samarbejdet.

Disse forhold fandtes på alle samfundsniveauer, helt fra selve staten, der havde klientstater eller forbundsfæller. Disse var ikke var direkte besatte, men snarere klienter, der blev tilbudt beskyttelse,

¹lat. patronus = beskytter/faderskikkelse.

² Som det fx var tilfældet med Cicero's klient Sextus Roscius

romersk borgerret til højtstående borgere, et effektivt vejnet og fri handel af alle tænkelige varer. Til gengæld skulle disse forbundsfæller betale skat til staten, stille med en hær til statens frie disposition og i øvrigt følge de love, som de romerske embedsmænd udstedte – sidstnævnte var også til forbundsfællens fordel, da de romerske love var både praktiske og effektive. På samme måde kunne rige folk i selve Rom, eller andre steder i riget, eje masser af både forretninger og gårde som de aldrig – eller sjældent besøgte. Der var derfor igen brug for klienter, der for i øvrigt godt kunne være slaver, til at køre den daglige drift.

Også i militæret var patron/klient forhold gældende. I modsætning til andre af samtidens stater, var romerske soldater frivillige, og rimelig godt betalte – efter over 20 års aftjent militærtjeneste blev de sædvanligvis belønnet med romersk borgerret (hvis de ikke allerede havde det) et relativt stort stykke jord (omkring 25 ha – i modsætning til det 'normale' for romerske borgere, der 'kun' var 7,5 ha³)

Hvor meget, der blev arbejdet, har været meget forskelligt fra person til person – og igen også meget afhængigt af tiden. Der kan på romernes mange fornøjelsesinstitutioner ses, at i hvert fald de rige romere havde en del fritid. Der bliver fx i ”den klagende nabo”⁴ beskrevet, hvordan folk tilsyneladende havde tid til både at træne, spille bold, svømme en tur og få massage. Derudover vidner de teatre, der er fundet i Pompeii, om et liv hvor der var tid til sjov – i hvert fald for dem, der havde råd. Men vi skal ikke glemme, at det ikke var alle romere der gik rundt i deres toga og drak vin til teaterstykker til hverdag. Det kan for eksempel ses af indskriften ”Dette er ikke noget sted for dovenkroppe. Gå igen, hvis du ikke har noget at bestille”⁵ der bevidner om et arbejdsmiljø, der i hvert fald ikke var for stillesiddende mennesker. Dertil skal nævnes, at der i det romerske samfund var en helt enorm forskel på fattige og rige. En rig kunne sagtens have en formue mange hundrede gange større end fx en simpel bondes livsindtjening. Det er derfor enormt svært at sige noget om det romerske folks fritid generelt, da der i modsætning til dagens Danmark var en ufattelig forskel i folks økonomi.

Slaver og fribårerne

Da hoveddelen af de anvendte kilder kommer fra hæftet 'Slaver i Romerriget', ønskes en hver tvivl fra start fjernet ved at fastslå at en slave også var en klient, af den årsag, at denne udførte et arbejde for sin herre (patron) til gengæld for de fornødenheder livet kræver, og i mange tilfælde også

³ Verdens historien bind 5 – romerriget S127

⁴ Ansigt til ansigt med romerne S 105

⁵ Ansigt til ansigt med romerne S 77 L 33-34

forskellige goder – såsom peculium⁶, der i de mere gunstige tilfælde kunne lede til, at en slave kunne frikøbe sig selv og sin familie – måske endda erhverve et landsted. For påvise at forskellen ikke altid var så stor på slave og fribåerne vil jeg bruge Cicero's tekst 'om pligterne', der meget fint påviser romernes, eller i hvert fald Ciceros, holdning til hvad frie folk burde – og *ikke* burde arbejde med for at være rigtigt frie, her får vi af vide at: "...stillingen som lønmodtager altid deklasserende og simpel, når det er en ren og skær arbejdsydelse, der betales for, og ikke dygtighed; selve den betaling, sådanne folk får, forpligter dem til slavetjeneste"⁷ hvilket lige fra første øjekast tyder på en generel foragt for de frie mennesker, der havde arbejde, der ikke krævede en længere uddannelse, hvilket bliver bekræftet senere i teksten: "...ringest anseelse tilkommer dog nok de forskellige fag, hvis opgave er at tjene vor nydelse og underholdning, >>kokke, slagtere, fjerkrammere, fiskerfolk<< for at citere Trentus"⁸, hvilket igen bevidner om, hvor vigtig en uddannelse var, for ikke at blive anset som en 'fri slave'. Dette modsiges dog på det kraftigste til sidst i teksten: "af de forskellige former for indtjening er dog landbruget det bedste, det rigeste på udbytte og det behageligste, ganske bortset fra, at det er det for en fribåren mest værdige"⁹. Dette virker til at starte med som en kontradiktion, men med tanke på at Romerrigets økonomi hovedsageligt var bygget på landbrug, giver det fin mening, at det vigtigste – og derfor højest respekterede - var at sørge for at dyrke afgrøder til den mad, der i modsætnings til nutidens Danmark langt fra var en selvfølge.

Mange samfundslag.

Et af de steder, hvor man kan få et godt billede af det hierarki der var mellem borgerne i det romerske samfund, er i teksten 'at føre valgkamp' skrevet af Quintus Tullius Cicero til hans bror Marcus Tullius Cicero. For det første beskrives vigtigheden af, at de folk der til daglig omgås en kandidat, til enhver en tid vil støtte, og tale pænt om ham. Det er så vigtigt, at det tilsyneladende tages som en selvfølge "... at dine tribuskammerater, naboer, klienter, frigivne, ja endog dine slaver støtter dig..."¹⁰ hvilket formentlig har været, fordi de folk der til hverdag omgås en person, også er dem der kender denne bedst, og derfor ikke bare lige ændrer holdning. Og netop de folk, der kendte en kandidat bedst, var så enormt vigtige for et valgs udfald for: "...i bred almindelighed har en mands offentlige omdømme sit udspring i, hvad de personer siger, som omgås med ham i hans hjem."¹¹ Førnævnte citat påviser, at det at være en dygtig og gavmild patron sagtens kunne betale sig - også i politik.

Det meste af teksten omhandler dog, hvordan man skal få stemmer fra de frie personer, der ikke til

⁶ En form for penge

⁷ Slaver i romerriget S 39 L 5-8

⁸ Ansigt til ansigt med romerne S 39 L 13-15

⁹ Ansigt til ansigt med romerne S 40 L 3-11

¹⁰ Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) L 13-15

¹¹ Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) 16-18

hverdag er klienter. En kandidat skal, ifølge Quintus, ”...sørge for at have venner i enhver stand...”¹² hvilket antyder, at det ikke var nok at have venner i samfundets top, men også i de fattige kvarterer i byen – endnu et tegn på, at der var fordele for begge parter i klient/patron forholdene. Det ses yderligere i denne tekst tydeligt, hvordan man forsøgte at sælge 'valgflæsk' til en befolkning der, ifølge Quintus, valgte deres embedsmænd på baggrund af hvorvidt ”... du kan huske navne, kan smigre, være vedholdende, venlig, have et godt rygte og at kunne indgyde tillid angående statens fremtid”¹³ i stedet for at skulle beskrive, hvilke politiske tiltag han ville udrette, formentlig fordi klient-patronforholdet lå så dybt i bevidstheden hos den enkelte romer, at det ikke var nok, at en mand kunne stå og tale om storpolitiske emner, man skulle også kunne se, at han var en mand af folket. Dette ses også i dag, hvor der hver lige før hver eneste valg, står politikere rundt omkring på togstationer og deler kager, æbler eller for den sags skyld balloner ud. Derudover er det, igen ifølge Quintus, meget vigtigt at ”...afpasse og ændre sit ansigtsudtryk og sine udtalelser efter de personers mening og ønske, som han træffer”¹⁴. Quintus omtaler med andre ord befolkningen som værende nogle lettere uvidende mennesker, der stemmer på den person, der er hyggeligst at være sammen med, hvilket klart påviser klient-patron tankegangen der bygger på, at hvis der bliver udført en venlighed, forventes det at denne tilbagebetales. Omvendt skal der huskes på, at der i datiden ikke var nær samme strøm af information gennem samfundet. Der kunne godt stå en person og sige noget et sted for dernæst at sige det komplet modsatte det næste. Med mindre nogle havde hørt begge udtalelser, var der ingen fare. Dette gav en del spillerum til politikere som de, heldigvis, ikke har i dag. Derudover giver Quintus befolkningen en kant af barnlighed med udtalelsen ”Som det sidste må du sørge for, at hele din valgkamp er fuld af pragt, at den er strålende og storslået, har appel til folket, og at den er stilig og værdig”¹⁵, første del af udtalelsen virker hovedsageligt som om man 'bare' skal imponere folk med pragt og penge, og ikke politiske projekter, hvilket igen bærer vidnesbyrd om, at noget for noget konceptet var grundstenen i klient-patronsystemet. Det med 'stilig og værdig' skal huskes i kontekst. Der har ikke været tale om 'fair-play' men derimod om at det skulle se ud som om, kandidaten var rig og givende af natur. Hvilket blandt andre steder understreges i udtalelsen: ”Gavmildhed er af overordentlig stor betydning. Der er her tale om rundhåndethed med penge...” Hvad angår 'fair-play' var der nok snarere tale om: ”ligeledes bør rygter – hvis det på nogen måde er muligt – udsprede om forbrydelser, seksuelle udskjelser eller bestikkelse foretaget af de andre kandidater – alt efter den enkeltes karakter”¹⁶ med hensyn til ondsindede rygter, henledes læseres opmærksomhed til førnævnte vigtighed af et godt omdømme. For at vinde et valg skulle der altså, ifølge Quintus, vises hvor rig, flink og gavmild en kandidat var,

¹² Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) L19

¹³ Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) L 22-25

¹⁴ Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) L 38-41

¹⁵ Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) L 49-52

¹⁶ Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) L 52-56

alt imens der spredtes rygter om hvor forfærdelige mennesker modetanderne var. Man skal i denne sammenhæng huske på, at en embedsmand blot var endnu en form for patron, bare for mange flere mennesker, og at det derfor var til befolknings fordel at dette var en *go og givende* patron.

Derudover skal henvises der til, at brevet ikke er skrevet til at være offentligt – men derimod er et yderst privat brev mellem brødre. Ergo kunne en romersk valgkamp foregå på denne måde 'bag facaden', ligesom at man ikke altid taler om de mindre pæne sider af en moderne valgkamp.

Derudover skal det huskes at da dette brev er udformet af én mand, er det hans holdning, der kommer til udtryk. Hvilket kan bygge på en subjektiv og muligvis forkert opfattelse af det samfund, der beskrives. I denne sammenhæng kan der henvises til teksten 'valgkampen på murene'¹⁷, hvor der er eksempler fra Pompeji's mure, der er overskrevet med valgsloganer fra forskellige kandidater.

Her ses, hvor jordnære nogle af disse politikere har været i deres jagt på stemmer ”Jeg anbefaler C. Iulius Polybius til ædil, fordi han laver godt brød”¹⁸ sidstnævnte kan være et udtryk for flere forskellige ting. En mulighed er, at det blev skrevet på en væg i et fattigt område, hvor det at kunne bage – og nok snarere uddele - brød har været en kraftig appel til folket, noget-for-noget-tankegangen er en faktor i alle samfundslag, også der hvor folk sulter. Sidst men ikke mindst var det romerske folk meget glade for sarkasme, så valgte teksten kan også have været et direkte angreb på denne 'C. Julius'.

Klienter på landet

Hvordan fungerede patron-klientforholdet i hverdagens praksis? Et af de nedskrevne eksempler derpå, er Catos udtalelser om jordens dyrkning¹⁹, hvor kap. 2 er en yderst udførlig ”step-by-step plan” over, hvordan en gårdejer skal besøge og ikke mindst bese sin ejendom. Denne tekst er skrevet i et så detaljeret sprogbrug, at det næsten virker umyndiggørende ”...skal han inspicere ejendommen samme dag. Kan han ikke samme dag. Så den næste.”²⁰ teksten virker yderligere en en kende nedladende over for sin læser, da der ikke bare står hvordan denne skal opføre sig, men endda står, hvad der skal svares til en vilicus²¹, der forsøger at forklare hvorfor resultaterne ikke er som ønsket”...når han har sagt dette og meget andet, skal du holde forvalteren fast på regnskabet over arbejdet og arbejdsdagene. Når det var regnvej, kunne man have udført en lang række arbejder...”²² det, i forhold til problemformuleringen, interessante ved netop kap. 2 er at de eneste personer, der nævnes som mennesker, er patronen og vilicus, derudover nævnes der ganske vist slaver, men disse omtales i højere grad som redskaber, end som de mennesker de var: ”Han skal sælge gamle okser, udsætter-okser, udsætter-får, uld, skind, gamle vogne, gamle redskaber, gamle slaver og syge slaver

¹⁷ Ansigt til ansigt med romerne S 18-22

¹⁸ Ansigt til ansigt med romerne S 21 ”sære og selvbevidste stillere” 3 tekst.

¹⁹ Slaver i Romerriget s55-57

²⁰ Slaver i romerriget S 55 L2-3

²¹ forvalter

²² Slaver i romerriget S 56 L 4-7

og hvis der er andet overflødig²³

hvilket fastslår at det patron-klientforhold, der her omtales, var mellem herre og vilicus – ikke mellem herre og de andre slaver, til trods for at de ikke bare var herrens retmæssige ejendom, men også udgjorde størstedelen af dennes arbejdsstyrke i pågældende landbrug, der for i øvrigt har været et villa rustica.

I kap. 5-6 kan der dernæst læses om denne forvalters egentlige pligter. Teksten omtaler forvalteren som var denne et ukyndigt menneske, der ikke bare var underdanig, men heller ikke kunne forventes at tage et rationelt valg: ”hvis han gør det, har han mindre lyst til at gå på visit, han vil være raskere og sove bedre²⁴, så her er tanken at patronen, der også kan oversættes til familiefader, skulle 'beskytte' forvalteren imod at spille sin tid – hvilket i allerhøjeste grad var til patronens fordel. Ydermere beskrives slavernes levetilstand, på samme måde hvorpå man i dag beskriver stalde til svinehold, dermed menes at de skal have nogenlunde levetilstand, for at være effektive og skal holdes beskæftiget for ikke at dumme sig. I denne sammenhæng bliver det forvalterens rolle at opretholde en levestandard for slaverne, med henblik på optimering af slavers indtægt: ”Han skal sørge for, at slaverne ikke har det dårligt, at de ikke fryser eller lider sult. Han skal holde dem vel til arbejde, så holder han dem lettere fra ondt og fremmed gods²⁵. Det med at holde slaver til arbejde, kunne gøres på flere måder, Columella omtaler i en af sine bøger hvordan at simpel venlighed kunne være en måde: ”...da kan jeg se, at deres endeløse møje bliver lettere ved en sådan venlighed...”²⁶. Derudover kunne der også anvendes både lidt konkurrence, og så naturligvis belønning og straf med i metoderne: ”arbejdet kvikkes nemlig op, når der er konkurrence, og straffen over den, der sakker bagud, forekommer retfærdig og bringes til anvendelse, uden at de beklager sig²⁷, her ses igen en tanke om at optimere arbejdskraft, da det naturligvis var til patronens fordel at en slave ydede så meget som muligt, da udgifter til kost og logi har været nogenlunde de samme uanset arbejdsindsats.

Det spændende i forhold til patron-klientdelen er, at der i Catos tekst om forvaltere igen mindes om magtforholdet mellem patron og klient: ”han skal ikke tro, at han er klogere end herren²⁸. Og alligevel havde Forvalteren ansvar for, at alle slaverne sov, hvor de skulle, at holde tilsyn med fodringer osv. Forvalterens rolle viser, hvordan en person, der forventes at skulle 'holdes i kort line' for at kunne udføre noget som helst rigtigt, sagtens kunne have ansvar for sin patronens slaver og jord – hvilket var en ret stor investering i en person der tilsyneladende ikke blev stolt så meget på. Hvorvidt det for forvalteren var fornuftigt at forsøge at maksimere produktionen, er diskutabelt. For på den ene side var det farligt at opnå for gode resultater, da disse kunne skrue ejerens forventninger

²³ Slaver i romerriget S 56 L 24-27

²⁴ Slaver i romerriget S57 L 19 - 21

²⁵ Slaver i romerriget S 56 L 31-34

²⁶ Slaver i romerriget S 67 L 26-27

²⁷ Slaver i romerriget S 70 L 6-8

²⁸ Slaver i romerriget S 57 L 3-4

op og dermed ende ud i en form for straf, hvis disse ikke kunne opnås lige så godt året efter. På den anden side var forvalteren på en form for 'akkordløn' med henblik på det penculium, der efter tilstrækkeligt arbejde kunne frikøbe forvalteren.

Der kan dermed konkluderes, at det symbiotiske forhold patroner havde til deres klienter – uanset stand, var velkendt af alle og i højere grad, at alle forventedes at få noget ud af en hver form for samarbejde.

Slavers betydning

Der var, ifølge P.A. Brunt, omkring år nul 4,5 mil. frie mennesker i Italien, og 3 mil. Slaver²⁹

Med henvisning til Bilag 1 påpeges, at det det kun er en meget lille del af slaver og lavtstående borgere, der i skriftlige kilder er omtalt ved navn – eller funktion, af den simple årsag at ”normale” mennesker – og i endnu højere grad slaver – aldrig rigtig opnår historisk interesse. Hvis vi blot tænker 150 år tilbage fra vor egen tid, hvor mange – og hvis - navne har så overlevet, og hvor mange af dem vil overleve de næste 2000? Det er derfor naturligt, at det er en relativt meget lille gruppe af slaver og fattige, hvis leveforhold kendes. Dog er en af de ting, vi ved om de lavtstående slaver, at prisen på en prostitueret i Pompeji var 8 as, i modsætning til et helt måltid til 2 as.³⁰ En sådan slave har derfor været en rimelig god indtægt for ejeren, såfremt nok klienter var villige til at betale de 8 as for hendes ydelser. Til gengæld har ejeren betalt alle udgifter denne kvinde har haft, hvilket i kraft af hendes funktion ikke kan have været billigt. En prostitueret skal i sagens natur være pænere end så mange andre former for slaver, da hendes udseende, formentlig i hvert fald, må antages at have haft betydning for, hvor mange kunder der besøgte hende. Hun har derfor kostet mere i bade, parfumer og måske endda en tandrensning nu og da.

Et andet syn på husslavers levevilkår kan ses i de digte Marcus Valerius Martialis skrev om henholdsvis Qurinalis og Marulla Cinnas's forhold til deres slaver³¹. Det beskrives, at begge personer har op til flere børn med de forskellige husslaver: ”en hustru ønsker Qurinalis ej at tage, men da han vil have sønner, fandt han dog en udvej til at nå sit mål: han boller slavinderne og fylder hus og landsted helt med ridderslaver af egenavl! En sand familiefar han er”³² hvilket giver et indtryk af at slaver virkelig var en 'ejendom', der bare skulle gøre, hvad der blev sagt for få mad, drikke, søvn og i visse tilfælde undgå straf, dertil skal det huskes, at det at have et seksuelt forhold ikke nødvendigvis var en straf.

Digte som dette skal tages med et gran salt. For da begge er skrevet med tanke på at være

²⁹ Slaver i romerriget S 24 L 3-5

³⁰ Ansigt til ansigt med romerne S 82 nederst

³¹ Udleveret materiale

³² Udleveret materiale - ”bog nr.84”

sarkastiske og morsomme udstillinger af samfundet, er en overdrivelse klart mulig. Man kan til sammenligning prøve at se på Ludvig Holbergs 'Erasmus Montanus' eller nutidige samfundskritiske kunstformer såsom stand-up eller revyer, der alle bestemt har rod i det samfund der beskrives. Dette gøres imidlertid på så satirisk måde, at der ikke er tvivl om at værket, til trods for et seriøst indhold, hovedsageligt er udformet som en underholdende karikatur af det samtidige samfund.

Når det er sagt, er seksuelle udnyttelse af slaver omtalt i andre kilder, for eksempel skrives der i et brev fra Seneca til Lucilius (omtales nærmere senere), hvordan en dreng udnyttes, eller rettere er: ”udmajet som et kvindfolk, endog også i strid med sin alder. Kan kan ikke slippe ud af drengalderen, men trækkes med vold tilbage i den; skønt han allerede har fået udseende som en soldat, gøres hans hud dog glat ved, at skæghårene gnides af ham med pimpsten eller rykkes helt ud, og således må han våge hele natten igennem og dele den mellem sin herres fuldskab og vellyst; i sovekammeret agerer han mand, i spisesalen dreng”³³. Igen ses det, at en slave skal underlægge sig nogle krav fra patronen for at tilfredsstille ham. I denne sammenhæng kan det være svært at se hvad slaven fik ud af forholdet, men der skal stadig huskes på, at slaven kun fik mad, tøj, vand, søvn og så videre. Hvis herren var tilfreds med indsatsen, der i tilfælde som dette tilsyneladende har været krævende.

Der beskrives yderligere et syn på slaver, som ejendele, der skal makke ret og straffes efter ejerens forgodtbefindende i 'Satyricon'³⁴, hvori der bliver beskrevet: ”...kastede en afklædt slave sig ned for vore fødder og tryglede os om at frelse ham fra for den straf.”³⁵ Tekstens forfatter³⁶ fremstår som en 'helt' – eller i hvert fald som en overbærende person, og dermed en god patron for egne klienter og slaver, der får denne uheldige slave ud af den knibe, hans ellers onde patron havde sat ham i. Senere i kap. 53, er der endnu en beskrivelse af, hvordan der hensynsløst blev straffet slaver: ”...samme dag blev en af hans slaver, Mithridates, korsfæstet, fordi han havde forbandet vor herre Gaius' skytsånd.”³⁷ Her ses ikke bare et tegn på overtro, men også hvilken status, slaver har haft nogle steder, hvis de gjorde andet, end de havde fået besked på, eller hvis herren mere eller mindre tilfældigvis syntes det, blev slaver straffet hårdt blot på herrens indskydelse.

Gladiatorer

En helt anden 'boldgade' af slaver og til tider 'frivillige' borgere, der som udgangspunkt ikke havde råd til at betale deres gæld, var gladiatorerne³⁸. Disse var købt, transporteret og optrænet til at slå,

³³ Slaver i romerriget S 42 L 3-9

³⁴ Slaver i romerriget S 74-77

³⁵ Slaver i romerriget S 47 L 27-28

³⁶ FORMENTLIG Petronius

³⁷ Slaver i romerriget S 75 L25-26

³⁸ Af 'Gladiis' latin for sværd

mod enten hinanden eller vilde dyr af forskellige art. Dette var de af forskellige religiøse og traditionsbundne årsager, men hovedsageligt med tanke på underholdning af befolkningen. Der blev arrangeret kampe ved mange forskellige lejligheder, som regel ved begravelser af rige og/eller betydningsfulde mænd, til bryllupper, religiøse fester, valgkampe eller ved andre festlige lejligheder, alt dette naturligvis til en ret høj profit for gladiatorens patron og/eller ejer. Kampene var altid meget populære i de perioder, de var lovlige. Og til trods for kritikere som Cicero skriver: ”... hvad glæde kan der være for en dannet mand i, at enten et svagt menneske sønderrives af et kæmpe-stærkt vilddyr, eller et smukt dyr gennembøres af et jagtspyd?”³⁹ vakte disse stor begejstring blandt folket. I denne sammenhæng kan igen nævnes 'sådan fører du valgkamp', hvori der står: ”som det sidste må du sørge for, at hele din valgkamp er fuld af pragt, at den er strålende og storslået, har appel til folket...”⁴⁰. Og appellere til folket gjorde gladiatorene i allerhøjeste grad. Der var ifl. Tacitus en hændelse under en gladiator kamp, der efter sigende førte til så voldsomme slåskampe tilskuerne imellem, at ”...mange nucerianere blev båret hjem sårede og lemlæstede, mens et stort antal måtte sørge over deres børns eller forældres død!”⁴¹ der hersker derfor ingen tvivl om at disse gladiatorene var på mindst samme berømmelsesmæssige plan som nutidens populære sportsudøvere, hvilket gjorde det til en god forretning at købe, eje og træne gladiatorene, til trods for udgifter til kost, logi, træning, udrusning og evt. lægelige tilsyn – såfremt gladiatoren var populær nok til at dette kunne betale sig.

Til gengæld havde, i hvert fald de dygtige, gladiatorene en fordel som få andre salver, nemlig at de i kraft af deres ekstremt mandige virke, blev noget meget populære sexsymboler, ligesom mange sportsudøvere i dag udgør billedmateriale i diverse ugeblade, var gladiatoren det ultimative sexsymbol for romerne, med den forskel at romerne kunne købe tid til gladiatorene, og for den sags skyld kunne købe gladiatoren – hvis de havde råd.

Bla. Juvenal omtaler disse forhold i sin 6 satire: ”det var det, hun foretrak frem for søster og mand. Der er sværdet, kvinder falder for...”⁴² der skal her ligesom med Martialis huskes på, at teksten er skrevet for at være satirisk, så at en kvinde, der er gift med en senator, vælger en mand, der havde ”...et ar fra hjelmen, en mærkelig udvækst på næsen, en slem væske, der altid dryppede fra hans øjne.”⁴³ 'bare' fordi han var gladiator, ikke nødvendigvis er historisk korrekt. Dog bevidner flere indskrifter på gamle gladiator kaserner om besøg af en hvis seksuel karakter: ”thrakeren Celadus, alle pigers drøm”⁴⁴ sidstnævnte er dog ikke nødvendigvis bare en besked fra en kvinde til denne 'Celadus', men kan ligeså godt være 'almen' graffiti. Men uanset hvorfor en person har skrevet

³⁹ Ansigt til ansigt med romerne S 118 L 33-37

⁴⁰ Ansigt til ansigt med romerne S 24 (udleveret materiale) L 49-51

⁴¹ Ansigt til ansigt med romerne S 118 L 19-22

⁴² Ansigt til ansigt med romerne S 114 L 34-38

⁴³ Ansigt til ansigt med romerne S 114 L 32-34

⁴⁴ Ansigt til ansigt med romerne S 114 L 45-46

beskeden, er det rimelig sikkert, at vedkommende har betalt til gladiatorens ejer først!

Men lad os i dette 'sex-paradis' ikke glemme, at en gladiator havde en hverdag bestående af træning, der får den franske fremmedlegion til at virke som en sommerferie, og at hver gang der gik gladiatoren i ringen, var det usandsynligt at der var mere end én der kom levende ud igen. Det eneste der egentligt var sikkert, var at ejeren kunne sidde og tælle de penge, han havde fået udbetalt for sin 'service'.

Da slaverne fik magt

Netop denne hårdhændede behandling og formentlig for få goder, var grunden til det største slaveopgør i Romerrigets historie. Det såkaldte 'Spartacus oprør' der 73-71 før vor tidsregning, skabte skræk og rædsel i både de romerske hjem og i det højtstående senat. Kort fortalt var der en gladiatorbaserne i Capua, hvor gladiatorerne fik nok og brød ud, anført af Spartacus. Ideologien om frihed og et opgør med slaveundertrykkelse, gik rent ind hos de mange landbrugsslaver, især da disse, som tidligere beskrevet, ikke altid blev behandlet specielt humant. Gladiatorerne, der størstedelen af deres liv var trænet til at slå ihjel, viste sig at være værdige modstandere selv for det hårdt trænet og meget erfarne romerske militær. Det tog næsten 3 år og flere dygtige romerske hærførere før Crassus, Sullas frigivne slaver og en af Roms rigeste mænd, fik samlet en hær der var talstærk og slagkraftig nok til at tilintetgøre denne fjende.

Der var også eksempler på noget mindre oprør. For eksempel skrev Plinius et brev til Acilius, omhandlende nogle slaver, der havde forsøgt at slå deres herre, Lucius Macedo, ihjel. Også her har grunden, ifølge Plinius, været at "han var for øvrigt en hovmodig og brutal herre, som ikke i tilstrækkelig grad, eller rettere alt for godt besindede sig på, at hans egen fader havde været slave"⁴⁵. Sidstnævnte citat kan læses som en form for 'reminder' om at sørge for sine slaver og en vis foragt for dette slavesyn, som føromtalt Lucius havde. Dette syn på slaver, som andet end redskaber blev også delt af andre romere. I det tidligere omtalte brev fra Seneca til Lucilius⁴⁶ blev det beskrevet hvilke, ifølge Seneca, næsten umenneskelige forhold nogle slaver måtte leve under "...vi behandler, ikke engang tænker på, at de er mennesker, men mishandler dem som lastdyr..."⁴⁷ Når citater som føromtalt læses, skal man ikke nødvendigvis tro at Seneca var en humanist, ikke at det er umuligt, men det at behandle sine slaver og klienter anstændigt kan ligeså godt have været en praktisk sikkerhed for at undgå "at man ikke har lige så mange fjender i sit hus, som man har slaver"⁴⁸ hvilket der ifølge Seneca var mange romere, der havde. Også her er noget for noget tankegange der lå bag patron-klient forholdet gældende.

⁴⁵ Slaver i romerriget S 46 L12-14

⁴⁶ Se side 5

⁴⁷ Slaver i romerriget S 41 L 30-31

⁴⁸ Slaver i romerriget S 41 L 26-27

Forbundsføldekriegen

Et andet væbnet oprør der udsprang af dårlig behandling, dog af soldater og ikke slaver, var den ret omfattende forbundsføldekrieg i 90-87, hvor de mange soldater, Marius havde brugt til krieg mod Cimberne, ikke kunne få deres pension (et landsted som tidligere omtalt). Dette fik de mange mindre klientstater, eller rettere forbundsfølde til at gå i krieg mod Rom, da det var i forbundsføldestaterne hoveddelen af de romerske soldater blev rekrutteret. For at dulle denne konflikt blev romerne nødt til at være rundhændede for at bløde forbundsføldeerne op. Mange steder gav man stemmeret til alle frie borgere på som modydelse for, at de nedlagde våben.⁴⁹ Her ses tydeligt hvordan det berømte romerske 'del og hersk instinkt' blot var et andet udtryk for patron-klient forhold. Måden denne konflikt blev løst på var, lige så simpelt som det lyder, at sørge for at det igen var profitabelt at være forbundsfølde.

Det der kan uddrages, både af forbundsføldekrieg, slaveopstandene og af de folk, der foragtede et syn på slaver som kun redskaber, er at disse endnu engang understreger vigtigheden af en vis lighed i patron-klientforholdet. For selv om slaver strengt var klienter uden rettigheder, var de ikke desto mindre talstærke og gerne, i kraft af deres hårde arbejde, fysisk stærke. Det var derfor vigtigt at sørge for, at det kunne "betale sig" at forblive slave – for hvis straffen for at forsøge at stikke af, endda muligvis opnå en form for frihed, virkede mere tillokkende end de fordele der var forbundet at forblive i sin trældom – hvad var så ideen i at blive?

De højtstående slaver

Som det før er nævnt, var ikke dog alle slaver, der levede under kummerlige forhold. At dette har haft noget at gøre med, hvor let udskiftelige de forskellige slaver var, er klart plausibelt. (se bilag 1) Ligesom i dag hvor en gadefejter er betydeligt lettere at udskifte, og derfor mindre interessant at 'holde på', end en person med en kandidatgrad. Derudover har der selvfølgelig også været forskel på patroner, om det var småbønder eller kejsere har folk gennem alle tider haft forskellig personlighed – præcis ligesom man på to arbejdsplader, der virker ens, kan have vidt forskellige ledere. Derfor har der til tider været slaver, som ikke bare blev frigivet eller frikøbt, men endda endte med at tjene ret godt. Der kan igen nævnes Crassus, der gik fra slave til en af Roms rigeste mænd. Et andet bevis på en frigiven, klog slave er en gravskrift fra Assisi i Italien: "Decimus Eros Merula, Publius' frigiven, klinisk læge, kirurg og øjenlæge..."⁵⁰ resten af gravteksten handler om dennes store rigdom og ikke mindst generøsitet. Dette er et tydeligt bevis på at slaver ikke kun var uuddannede mennesker, der modtog ordre, men som det ses i førnævnte til tider var bredt begavede, dannede og

⁴⁹ Verdens historien bind 5 – romerriget S127-128

⁵⁰ "tekst 19" (udleveret materiale) L30-31

ikke mindst uddannede mennesker. Et andet sted er gravskriften: "...sin herres beskytter og veninde..."⁵¹ dette fortæller om et godt forhold mellem slave og patron, faktisk så godt at patronen efter sin slaves død har valgt at bruge de relativt mange penge det har kostet at rejse en gravsten til sin slaves ære.

Et helt andet eksempel på slaver i 'høj kurs' var Marcus Tullius Ciceros højt elskede slave Tiro, der blandt mange andre steder omtales i 'advokatens forhold til sin slave'⁵², hvor de varme følelser er tydelige, der kan blandt spores en ægte bekymring fra Ciceros side i udtalelsen: "du skriver, at lægen er velanset, og det har jeg også hørt, men jeg er absolut ikke tilfreds med hans behandling af dig. Du skulle ikke have haft suppe, når du havde skrøbelig mave"⁵³. Det skal i brevet bemærkes, at Tiro omtales som noget langt mere betydningsfuld end bare arbejdskraft, hvilket udtrykkes med udtalelser som "...du må ikke indlade dig at rejse – hverken til søs eller til lands – førend du har det helt godt. Jeg sætter kun en frist: du skal være helt rask og stærk, når du kommer hjem!"⁵⁴ Endnu et sted, hvor Ciceros oprigtige bekymring vises, er hans gavmildhed overfor sin syge slave: "Jeg har skrevet til Curius om at udbetale dig, hvad du forlanger..."⁵⁵ og sidst men ikke mindst nævnes der, hvor dygtig og pligtopfyldende en slave Tiro var, hvilket bliver efterfulgt af "men den allerstørste tjeneste du kan gøre mig, er at opfylde mit håb om at komme rask hjem til mig"⁵⁶ udtalelser om slaver som disse, står i klar kontrast til ethvert slaveliv, hvor nogen skulle ønske at flygte. Også i brevets afslutning har vi et bevis på det varme forhold, disse mænd tydeligvis har haft: "Hav det nu rigtig, rigtig, rigtig godt, kære Tiro..."⁵⁷

Ikke længe derefter, skrev Marcus Tullius Ciceros bror, Quintus Tullius Cicero, et brev til Marcus, hvori der udover hilsner til ham og familien også er skrevet "... ligeså henrykt blev jeg over, at du havde besluttet, at Tiro ikke fortjener at leve i slavestand, men at skal være vores ven og ikke vores slave. Jeg forsikrer dig for, at da jeg havde læst brevene fra dig og ham, sprang jeg i vejret af glæde."⁵⁸ Igen er der her ikke bare tale om et slavesyn i skarp kontrast til dem beskrevet i Satyricon, men derimod beskrivelsen af et forhold mellem ligemænd, der holder af hinanden.

⁵¹ "tekst 19" (udleveret materiale) L53-54

⁵² Udleveret materiale

⁵³ Advokatens forhold til sin slave (udlevet materiale) L 4-6

⁵⁴ Advokatens forhold til sin slave (udlevet materiale) L 2-4

⁵⁵ Advokatens forhold til sin slave (udlevet materiale) L 9

⁵⁶ Advokatens forhold til sin slave (udlevet materiale) L 12-13

⁵⁷ Advokatens forhold til sin slave (udlevet materiale) L 13-14

⁵⁸ Slaver i romerriget S 72 L17-20

post scriptum

Der kan således konkluderes at patron-klientforholdet ikke 'bare' var romerrigets ældste grundsten, men en konstant faktor i både storpolitiske sager, og helt ned til behandlingen af individuelle slaver. Hvor vigtigt det var for alle parter at huske på den balance, der var i, at alle skulle have fordel i samarbejderne – og hvilke problemer ubalance kunne medføre. Det ses derudover at til trods for, at de kun sjældent er nævnt ved navn, var slaver enormt vigtige for det romerske samfund – i alle samfundslag og at disse var mest produktive, når patron-/klientforholdet syntes at være til alles fordel. Endelig har rapporten givet et billede af, hvor stor forskel der var i det romerske samfund, og hvor lidt en simpel bondeslave, der havde en 'almindelig' hverdag og arbejdede hele livet, har haft til fælles med de senatorer og rigmænd, der kunne tillade sig at bruge en hel dag i et romersk bad.

Litteraturliste

- Erling Bjøl, Leo Hjortsø - Verdens historie bind 5 'romerriget' trykt: det ny lademand A/S, københavn 1989
- Arendse, Johnny Thiedecke – Ansigt til ansigt med romerne 1 udgave 1 oplag, Trykt: Richard larsen A/S/visoprint a/s 1993
- Jesper Carlsen, hanne Føfholm – Slaver i romerriget3 oplag Trykt hos Systime a/s 1981
- udleveret materialer – findes bagerst i opgaven.